

نگرش دانشجویان به کرسی‌های آزاداندیشی در دانشگاه به لحاظ اثرگذاری در توسعه اجتماعی و سیاسی دانشگاه‌ها (مورد مطالعه: دانشگاه تبریز)

عبدالحسین کلانتری^۱

جعفر احمدپور پرویزیان^۲

تاریخ پذیرش: ۹۴/۱۱/۰۶

تاریخ دریافت: ۹۴/۰۹/۱۰

چکیده

تشکیل کرسی‌های آزاداندیشی در دانشگاه‌ها موضوعی راهبردی است که از سوی رهبری برای رشد اجتماعی و ارتقای سطح دانش سیاسی دانشجویان مطرح شده است. کرسی‌های آزاداندیشی یکی از مفاهیم مهم و بحث‌انگیز در گفت‌وگوهای سیاسی امروز جامعه ایران است که می‌تواند علاوه بر حل و فصل بسیاری از مسائل روز جامعه ایران، در بلندمدت آثار تمدنی شگرفی داشته باشد. با این حال این موضوع در محافل علمی چندان مورد توجه قرار نگرفته است. پژوهش حاضر که با هدف بررسی نگرش دانشجویان به کرسی‌های آزاداندیشی در دانشگاه به لحاظ اثرگذاری در توسعه اجتماعی و سیاسی دانشگاه‌ها در بین دانشجویان دانشگاه تبریز انجام شده، از نظر هدف، پژوهشی کاربردی، به لحاظ وسعت پهنانگر، از نظر دامنه، خرد و از نظر زمانی یک بررسی مقطعی است. روش پژوهش، روش میدانی با استفاده از پیمایش، و ابزار جمع‌آوری داده‌ها پرسشنامه است. حجم نمونه نیز در این تحقیق ۳۷۶ نفر است. پژوهش حاضر بر اساس نظریه‌های توسعه و توسعه اجتماعی از جمله لرنر، اینگلس و اسمیت، مک کله لند، راجرز و ... به دنبال بررسی ارتباط بین استفاده دانشجویان از رسانه‌های جمعی داخلی، نوع تربیت دانشجویان در خانواده، مشارکت اجتماعی، پایگاه اقتصادی، اعتماد اجتماعی، دینداری و انسجام اجتماعی به عنوان متغیرهای مستقل و نگرش به عنوان کرسی‌های آزاداندیشی به عنوان متغیر وابسته است. براساس نتایج پژوهش، بین استفاده از رسانه‌های جمعی داخلی، مشارکت اجتماعی، پایگاه اقتصادی، اعتماد اجتماعی، دینداری، انسجام اجتماعی، با آزاداندیشی ارتباط معنادار وجود دارد. اما بین نوع تربیت در خانواده با نگرش به عنوان کرسی‌های آزاداندیشی ارتباط معناداری مشاهده نشد.

کلیدواژه‌ها: توسعه، دانشجویان، دانشگاه تبریز، کرسی‌های آزاداندیشی، مقام معظم رهبری.

۱. دانشیار گروه جامعه‌شناسی دانشگاه تهران kalantari1356@gmail.com

۲. کارشناس ارشد دانشگاه آزاد اسلامی، واحد بندرعباس، گروه علوم اجتماعی،

هرمزگان، ایران، نویسنده مسئول، foucault@sociologist.com

۱. مقدمه

بی‌تردید روابط و تعاملات زندگی اجتماعی نوین با شیوه‌های زندگی سنتی و کلاسیک تفاوت‌های اساسی و ملموسی یافته است. زندگی اجتماعی پیچیده و تعاملات غامض موجود در آن، ذهن انسان را معطوف نیازها و پرسش‌های نوینی می‌کند که بدون پاسخ صحیح به آن، افکار و شبهات می‌تواند او را به اعوجاج ذهنی و تشویش خاطر سوق دهد.

اکنون عطش انسان دیگر با تأمین نیازهای از پیش تعریف شده و احتیاجات اولیه‌ای مانند سرپناه، خوراک و پوشاک سیراب نمی‌گردد. عطش انسان کشف روزنه‌هایی جدید از چالش‌هایی است که بر فراسوی مخیله او سنگینی می‌نماید. از این رو ضرورت آزاداندیشی که بتواند به ادراک این زوایای جدید تفکری نائل گردد، بیش از همه خود را آشکار می‌کند. در این راستا آزاداندیشی مفهومی بسیار پرمخاطره تلقی می‌گردد که بی‌تردید خرجه‌ای تحسین برانگیز نیست که بتواند بر قامت هر انسانی برآزنده باشد.

آزاداندیشی، مجاهدتی طاقت‌فرسا در مبارزه با شیوه‌ها و سازوکارهایی است که اندیشه سالم و حقیقت‌طلب انسان را تهدید می‌کند. از این رو، سعه صدر نخستین ویژگی آزاداندیشی واقعی است. آزاداندیشی که باید تلخی‌ها و صعوبت زندگی را با همه وجود بر خود هموار کند و سنگینی نگاه‌های سطحی و عامیانه‌ای را احساس نماید که تاب حقایق و معرفت‌شناسی واقعی را بر نمی‌تابد.

تعهد اخلاقی از نخستین مبانی و بایسته‌های رویکرد آزاداندیشی تلقی می‌گردد. در این رهیافت آزاداندیشی علمی باید مطمح نظر قرار گیرد. اندیشه آزاد در قالب یک چارچوب و دارای مبنایی معرفت‌شناسانه. آزاداندیشی به معنی استقلال از مبادی ارزشی نیست. آزاداندیشی به معنای رهایی و گسستن از اندیشه‌های کور و تعصب ارتجاعی است؛ یعنی اندیشه‌های مادی و دنیاگرایانه که انسان را در قعر مادیات و حیات دنیوی غرق می‌کند و او را از واقعیات و ارزش‌های اخلاقی و اعتقادی که زمینه‌ساز سعادت دنیوی و اخروی است، غافل می‌سازد. آزادسازی استعدادها و اندیشه‌ها برای رسیدن به مرحله‌ای که توانایی نظریه‌پردازی را داشته باشد.

آزاداندیشی ابزاری برای نیل به حقیقت است. حقیقتی که دغدغه و آمال بسیاری از مکاتب و نظریه‌هاست. نیل به حقیقت نیازمند طی مسیری است که در آن انسان با همه ابعاد آزاداندیشی آشنایی داشته باشد و با رغبت همه مسائل و دشواری‌های راه آن را بپذیرد. انسانی که آزادانه

می‌اندیشد، خود را از چارچوب و محدودیت‌های حیات مادی و دنیوی رها می‌سازد و دیدگاهی چندبعدی و معناگرایانه به جهان هستی و دستگاه آفرینش دارد.

کشور ایران به لحاظ توسعه، پیشرفت متوازی نداشته است. از زمانی که مؤلفه‌های توسعه در کشور فعال شد، حوادث و اتفاقاتی روی داد که سبب شد حرکت به سمت توسعه اجتماعی و سیاسی دچار کندی شود. انقلاب اسلامی بزرگ‌ترین تحول سده‌های اخیر در ایران است که باعث شد کلید توسعه متوازن به ویژه در ابعاد سیاسی و اجتماعی زده شود. پدیده جنگ تحمیلی باعث کندی شدید کشور در این مسیر شد و مسائل اقتصادی و زیربنایی بعد از جنگ نیز حالتی نامتوازن به توسعه کشور در ابعاد سیاسی و اجتماعی داد. دانشگاه‌ها در این روند همیشه مورد توجه سیاسیون و نهادهای اجتماعی و فرهنگی بوده‌اند و تشکیل کرسی‌های آزاداندیشی در دانشگاه‌ها از موضوعات راهبردی است که رهبری برای رشد اجتماعی و ارتقای سطح دانش سیاسی دانشجویان مطرح کرده‌اند. در واقع، کرسی‌های آزاداندیشی یکی از مفاهیم مهم و بحث‌انگیز در گفت‌وگوهای سیاسی امروز جامعه ایران است.

رهبری در اوایل دهه ۱۳۸۰، بحث کرسی‌های آزاداندیشی را مطرح و بر اجرای کامل و تحقق راهبردهای آن تأکید کردند. طی این چند سال اتفاق‌های سیاسی و فرهنگی بسیاری در جامعه رخ داد که دانشگاه‌ها در بسیاری از این آنها در متن بوده‌اند. رهبری در تحقق راهبرد کرسی‌های آزاداندیشی در دانشگاه‌ها ویژگی‌هایی را برای این کرسی‌ها قائل شده‌اند که یکی از مهم‌ترین آنها «مناظره‌ای» بودن است. دومین ویژگی مورد نظر ایشان این است که کرسی‌های آزاداندیشی در دانشگاه‌ها باعث می‌شود دانشجویان به «حق» و حقیقت دست یابند و دیگر اینکه لزوماً عمومی نیستند و با رویکردی «تخصصی» برپا می‌شوند. دانشگاه‌ها با توانمندی‌های بسیاری که در حوزه سیاسی و اجتماعی دارند، با تحقق ابعاد و اصول کلی این راهبرد کلان می‌توانند به رشد علمی و سیاسی بسیاری دست یابند و روند حرکت جامعه به توسعه سیاسی و اجتماعی کشور را تسریع کنند.

آزاداندیشی فرایندی است که باید توسط فرهیختگان روحی و ذهنی و نخبگان جامعه به سرمنزل مقصود هدایت گردد. آزاداندیشی که می‌تواند هدایتگری و روشنگری را برای بشریت به ارمغان آورد و به عبارتی ناجی انسان از غم‌های فکری و روحی باشد، فقط در گرو برخاستن از جان و روح فرهیختگان و نخبگان است. اندیشه آزاد برای ادراک حقیقت، پدیده‌ای صوری و نظری نیست، بلکه مجاهدت عالمانه و عینی است و بنابراین توجه به آن اهمیت و ضرورت

دارد. با توجه به توضیحات فوق، بررسی نگرش دانشجویان دانشگاه تبریز به کرسی‌های آزاداندیشی در دانشگاه به لحاظ اثرگذاری در توسعه اجتماعی و سیاسی دانشگاه‌ها ضروری است. در واقع پژوهش حاضر درصدد است عوامل مؤثر و پیامدهای تشکیل کرسی‌های آزاداندیشی را مورد بررسی قرار دهد.

۲. پیشینه پژوهش

با مروری بر پژوهش‌های پیشین مشخص شد که با وجود اهمیت بسیار کرسی‌های آزاداندیشی، پژوهش‌های بسیار کمی درباره آن انجام شده است. البته درباره توسعه و عوامل مؤثر بر آن و نیز پیامدهای آن پژوهش‌های فراوانی انجام شده است که فقط عنوان برخی از آن‌ها را مطرح می‌کنیم و پژوهش‌های مرتبط‌تر با تفصیل بیشتری بیان می‌گردد.

- ازکیا (۱۳۷۷) پژوهشی با عنوان «فقر، آسیب‌پذیری و توسعه: مطالعه موردی منطقه روستایی گرمسار» انجام داده است.

- عذاریانی (۱۳۸۶) نیز در پژوهشی با عنوان عوامل بازدارنده اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی توسعه شهرستان دشت آزادگان، به بررسی علل عدم توسعه این شهرستان پرداخته است.

- مقدم و واعظ (۱۳۸۷) پژوهشی با عنوان بررسی نقش کرسی‌های نظریه پردازی در توسعه علم اقتصاد کلان انجام دادند. در پژوهش حاضر، نقش کرسی‌های نظریه‌پردازی در توسعه علم اقتصاد کلان بررسی می‌شود. برای این کار ابتدا با استفاده از تحلیل محتوای طرح‌نامه کرسی‌های نظریه‌پردازی نشان داده می‌شود که این طرح‌نامه نقش جامعه علمی در زمینه بستر کشف نظریه‌ها و ارزیابی نظریه‌ها را به رسمیت شناخته است. سپس از الگویی استفاده کرده که در پایان‌نامه مقدم (۱۳۸۸) توسعه یافته و در آن بر نقش جامعه علمی در توسعه تاریخی علم اقتصاد کلان تأکید شده است. در این الگو، جامعه علمی به مثابه بستر فراهم‌کننده تعامل عناصر سه‌گانه دیدگاه‌ها، شواهد و روش‌های فنی برای تولید و توسعه نظریه‌ها به لحاظ روش شناختی معرفی می‌شود. در انتها استدلال می‌شود کرسی‌های نظریه‌پردازی در صورتی می‌توانند موجب توسعه علمی شوند که بتوانند همانند جامعه علمی به لحاظ کارکردی تعامل این سه عنصر را بهبود بخشند. بدین ترتیب، مشکلاتی که در این زمینه در طرح‌نامه فعلی وجود دارد، عبارت‌اند از:

۱. در طرح نامه کرسی های نظریه پردازی به جای عامل دیدگاهها، عنوان «پیش فرضها و مبانی نظری» بیان شده است که نخست، ضعیف تر از عامل دیدگاهها است و حق مطالب را ادا نمی کند و دوم، به دلیل چندمکتبی بودن اقتصاد کلان، بهتر است «مکاتب» نیز اضافه شود.
  ۲. این سه عامل در سه عنوان در کنار سایر عناوین بیان شده و تلویحاً اهمیت یکسانی برای آنها در نظر گرفته شده است. به این دلیل اهمیت آنها کم رنگ شده است.
  ۳. اینکه آیا منشأ نظریه یکی از سه عامل مذکور یا توسعه نظریه سابق است (به عنوان محصول قبلی تعامل عوامل سه گانه) مورد توجه قرار نگرفته است.
- با توجه به مطالب فوق ظاهراً این کرسی ها با طرح نامه کنونی حداقل در علم اقتصاد کلان نتوانند به طور جدی موجب توسعه علم اقتصاد کلان در کشور شوند. بنابراین طرح نامه نیازمند اصلاح و تعدیل اساسی است.
- اینگلهارت (۱۹۹۴) در کتاب «تحول فرهنگی در جامعه پیشرفته صنعتی» حاصل تقریباً ده سال کار تجربی خود در زمینه تحولات و دگرگونی فرهنگی، ارزشی و ایدئولوژیکی را در چندین کشور اروپایی و آمریکایی (هلند، آلمان غربی، فرانسه، کانادا، آمریکا و غیره) با آمار و ارقام مطرح کرده است. به اعتقاد او تأثیر عوامل فرهنگی، رشد و توسعه اقتصادی در کشورهای اروپایی متقابل بوده است.
- کاماران (۱۹۹۲) در کتاب «الگوهای فرهنگی در حفره نابرابر توسعه» برای فهم الگوی فرهنگ در سطوح مختلف توسعه تلاش کردند. توجه خاص این پژوهش، معطوف به فرایندهای تأثیر فرهنگ در کل عوامل اجتماعی - اقتصادی به طور ویژه در هند است. سه منطقه یا حفره مورد مطالعه به لحاظ توسعه یافتگی درجات متفاوتی دارند. در زمینه جزئیات پایگاه اقتصادی - اجتماعی شان مورد مصاحبه قرار گرفته و در مرحله بعدی این متغیرها که در واقع مستقل محسوب می شوند، با خصوصیات معرفت تجربی، رهیافت های ارزشی و وسعت ارزیابی آنها در ارتباط گذاشته شده اند.
- پیریز (۲۰۰۰) بر اساس پژوهش خود درباره تأثیر بازدارنده ارزش های مذهبی شرقی به توسعه اقتصادی نتیجه گرفته است در یک نظام ارزشی و مذهبی که برای دستیابی به رستگاری مستلزم کناره گیری از دنیا است. اصولاً نسبت به توسعه سازمان اجتماعی خردمندان و تکنولوژی، دیدی خصمانه دارد.

جمع بندی

تاکنون پژوهش‌های متعددی در زمینه توسعه، توسعه اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی انجام شده است. اما هر کدام از آنها صرفاً به بحث و بررسی توسعه پرداخته‌اند و تاکنون پژوهشی انجام نشده که کرسی‌های آزاداندیشی را یکی از شاخص‌ها و زیرمجموعه‌های اصلی توسعه اجتماعی محسوب کند. به طور کلی کرسی‌های آزاداندیشی از جمله موضوعاتی است که با وجود تأکید بیش از حد بر آن، به ویژه از جانب مقام معظم رهبری چندان بررسی نشده است. محدود مطالعات در زمینه کرسی‌های آزاداندیشی نیز صرفاً مطالعاتی تئوریک هستند و تاکنون به صورت میدانی پژوهشی در این باره انجام نشده است. این پژوهش برای اولین بار به صورت تئوریک به بحث از کرسی‌های آزاداندیشی می‌پردازد و با نگاهی متفاوت کرسی‌های آزاداندیشی را به عنوان زیرمجموعه توسعه اجتماعی مورد توجه قرار داده است.

۳. چارچوب نظری پژوهش

با توجه به اینکه نظریه جامعه‌شناختی خاصی درباره کرسی‌های آزاداندیشی وجود ندارد، و از آنجایی که موضوع پژوهش حاضر درباره کرسی‌های آزاداندیشی به لحاظ اثرگذاری در توسعه اجتماعی و سیاسی دانشگاه‌ها است، از نظریه‌های توسعه به عنوان مرتبط‌ترین نظریه استفاده می‌شود.

براساس نظریه‌های نوسازی، عدم پیشرفت کشورهای عقب‌مانده از ساخت درونی آن‌ها ناشی می‌شود و راه چاره تغییر الگوی مختلف فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی این جوامع از طریق به کارگیری الگوی توسعه غربی است. الگوهایی که بر خردورزی (تعقل‌گرایی)، تقدیرگرا نبودن و مشارکت در امور جامعه به عنوان خمیرمایه نوسازی یاد می‌کنند (پیرسون، ۲۰۰۵: ۱۷).

به اعتقاد لرنر مهم‌ترین عناصر و متغیرهایی که در ظهور تحرک ذهنی و آمادگی روانی انسان‌ها برای نو شدن مؤثرند عبارت‌اند از: گسترش رسانه‌های گروهی، سوادآموزی و ارتقای سطح تحصیلات، شهرنشینی و مشارکت. لرنر در خصوص خارومیانه می‌گوید «دو مرحله قابل تشخیص است، گرایش به اروپا که صرفاً متوجه قشرهای بالای جامعه بود، و به دگرگونی نوع زندگی آنان نظر داشت و تجدد که جمعیتی وسیع‌تر را در بر می‌گرفت. جریان گرایش به اروپا در وسایل خبری ممتاز منعکس شد. در صورتی که تجدد توسط وسایل ارتباط جمعی نشر

یافت. سه عامل اصلی در جریان تجدد وجود داشت؛ شهرگرایی، سوادآموزی و توسعه وسایل ارتباط جمعی» (کازنو، ۱۳۸۷: ۳۱۴).

لرنر، با مطالعه میدانی خود در خاورمیانه به خصوص در ترکیه متوجه این واقعیت می‌شود، که همراه با ورود خدمات و تسهیلات شهری به جوامع روستایی، خدماتی مانند آب لوله‌کشی، مدرسه، کارخانه، پاسگاه، جاده‌سازی، اتوبوس‌رانی و نگرش‌ها و باورهای مردم نیز تغییر می‌یابد و زمینه‌های تحرک روانی و ذهنی در آنها شروع به رشد و نمو می‌کند. او بر اساس حالات روانی و نگرش‌های انسان‌ها به محیط اجتماعی و عناصر آن انسان‌ها را به سه دسته نوگرا، در حال تحول و سنتی تقسیم می‌کند، و اعتقاد دارد این حالات تحت تأثیر متغیرهایی است که انسان‌ها با آنها مواجه هستند، و از این طریق در پی سنجش میزان نوگرایی افراد است.

لرنر، معتقد است که فرد نوگرا که برخوردار از سواد، شهرنشینی، وسایل ارتباط جمعی و همدلی است، بالاترین میزان و درجه فکر و اندیشه نوگرایی را دارد، و به‌عکس فرد سنتی که فاقد هر یک از متغیرهای یادشده است، پایین‌ترین درجه فکر و اندیشه نوگرایی را دارد، بنابراین با ورود متغیرهای فوق در جوامع سنتی می‌توان آنها را به سمت نوگرایی و تجدد کشاند، و شاید به همین علت باشد که همه برنامه‌های نوسازی در آغاز راه، خود را مشغول تحقق چنین متغیرهایی در جوامع سنتی می‌کنند، بدون اینکه به بررسی بافت و ساختار دقیق این جوامع پردازند و عناصر نو و جدید را در ساختارهای آنها مورد شناسایی و بازسازی قرار دهند (کازنو، ۱۳۸۷: ۳۱۴).

اینگلس و اسمیت نیز از جامعه‌شناسانی هستند که به ابعاد روانی تغییر اجتماعی و نوسازی توجه دارند. به عبارتی نقطه شروع تجدد و نو شدن را در نوسازی انسان می‌دانند و انسان نوین را فراهم‌کننده توسعه اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی دانسته و برای او ویژگی‌ها و معیارهایی را مطرح کرده‌اند.

به اعتقاد اینگلس «خصوصیت برجسته انسان نو دو جنبه دارد: یکی داخلی و دیگری خارجی، یکی به محیط وی مربوط می‌شود و دیگری به وجه نظرها، ارزش‌ها و احساسات او» (وینر، ۱۳۶۴: ۱۱۹).

آنها عناصر محیطی را در قالب متغیرهایی مانند شهری شدن، نوع تعلیم و تربیت، ارتباط توده‌ای، صنعتی شدن، سیاسی شدن، کاربرد در کارخانه و غیره می‌بیند. اینگلس و اسمیت در فرایند نوسازی سه متغیر آموزش و پرورش، وسایل ارتباط جمعی و کار در کارخانه را دارای

بیشترین اهمیت در نظر می‌گیرند و مطرح می‌کنند جامعه‌ای مدرن و توسعه‌یافته محسوب می‌شود که در آن صنعت در سطح گسترده، شهرنشینی وسیع، وسایل حمل‌ونقل سریع، استفاده از وسایل ارتباط جمعی به وفور و سازمان‌های آموزشی همراه با سطح بالایی از فرهنگ وجود داشته است (سیف‌زاده، ۱۳۸۸: ۱۱۹).

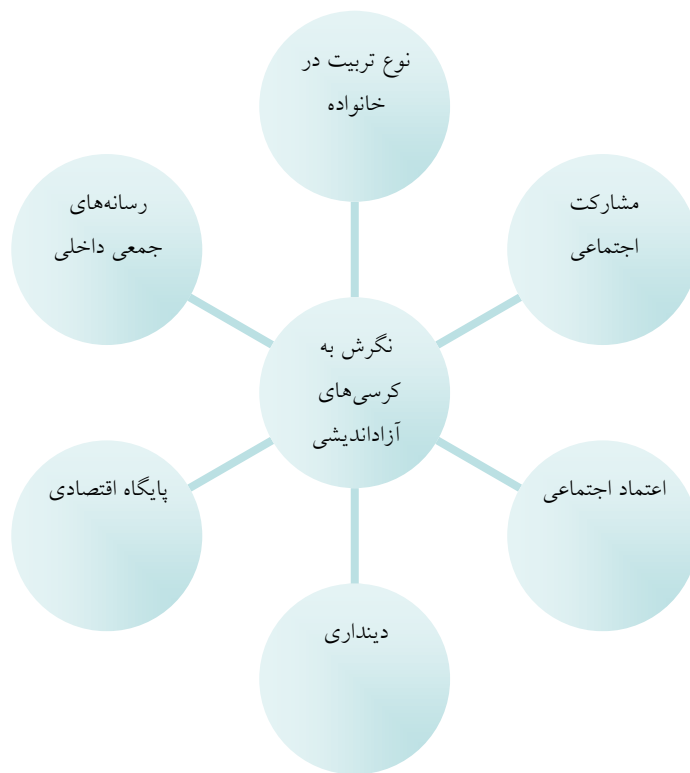
به اعتقاد مک کله لند «میل و نیاز به پیشرفت را نباید یگانه عامل لازم برای نوسازی تلقی نمود، بلکه باید آن را عامل کلیدی در نظر گرفت، و نیز باید توجه داشت، که انگیزش به نوسازی به لحاظ روان‌شناسی دارای دو جنبه است، که یکی از آن‌ها فضیلتی است، شخصی، یعنی میل به پیشرفت؛ و دیگری فضیلتی اجتماعی، یعنی علاقه به سعادت دیگران و در نهایت معتقد است که برای احراز موفقیت‌های اقتصادی به دو عنصر روانی نیاز است، که یکی از آن‌ها میل به اثبات برتری خود بر دیگران و دیگری نیاز به افزایش سطح رفاه عمومی است» (وینر، ۱۳۶۴: ۳۲-۲۴). مک کله لند در خصوص شرایط اجتماعی مؤثر در نیاز به موفقیت عواملی مانند آموزش در خانواده، طبقه اقتصادی - اجتماعی و والدین، تحرک اجتماعی و ایدئولوژی را مطرح کرده است (روشه، ۱۳۸۶: ۱۹۰).

به اعتقاد راجرز عناصر خرده‌فرهنگ دهقانی، مانع نوآوری و پذیرش تغییرات در جوامع روستایی می‌شوند و به تعبیری مانع تجدد و نوسازی هستند. این عناصر عبارت‌اند از:

۱. عدم اعتماد متقابل در روابط شخصی
۲. فقدان نوآوری
۳. تقدیرگرایی
۴. پایین بودن سطح آرزوها و تمایلات
۵. چشم‌پوشی نکردن از منافع آنی درقبال منافع آتی
۶. بی‌توجهی به عنصر و اهمیت زمان
۷. خانواده‌گرایی
۸. وابستگی به قدرت دولت
۹. محلی‌گرایی
۱۰. فقدان همدلی (ازکیا، ۱۳۸۶: ۹۵-۷۰).

با توجه به مطالب فوق، مدل تحلیلی پژوهش حاضر به شرح ذیل است:

مدل تحلیلی پژوهش

۴. فرضیه های پژوهش

- ۱) بین میزان استفاده دانشجویان از رسانه های جمعی داخلی و نگرش آنها به کرسی های آزاداندیشی رابطه وجود دارد (مستخرج از نظریه لرنر).
- ۲) بین نوع تربیت دانشجویان در خانواده و نگرش آنها به کرسی های آزاداندیشی رابطه وجود دارد (مستخرج از نظریه اینگلس و اسمیت).
- ۳) بین مشارکت اجتماعی دانشجویان و نگرش آنها به کرسی های آزاداندیشی رابطه وجود دارد (مستخرج از نظریه اینگلس و اسمیت).

- ۴) بین پایگاه اقتصادی دانشجویان و نگرش آن‌ها به کرسی‌های آزاداندیشی رابطه وجود دارد (مستخرج از نظریه مک کله لند).
- ۵) بین اعتماد اجتماعی دانشجویان و نگرش آن‌ها به کرسی‌های آزاداندیشی رابطه وجود دارد. (مستخرج از نظریه راجرز).
- ۶) بین میزان دینداری‌های مذهبی دانشجویان و نگرش آن‌ها به کرسی‌های آزاداندیشی رابطه وجود دارد (مستخرج از نظریه راجرز).
- ۷) بین میزان انسجام اجتماعی دانشجویان و نگرش آن‌ها به کرسی‌های آزاداندیشی رابطه وجود دارد (مستخرج از نظریه راجرز).

۵. روش پژوهش

تحقیق حاضر براساس نوع داده‌های جمع‌آوری و تحلیل شده، پژوهشی کمی و به لحاظ نوع برخورد با مسئله مورد بررسی و ورود به آن، مطالعه‌ای میدانی است. روش تحقیق مورد استفاده در این پژوهش پیمایش است. در مطالعه میدانی، برای جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز از ابزار پرسشنامه استفاده شده است. پیش از آغاز پیمایش، پرسشنامه ابتدایی مورد آزمون اولیه قرار گرفت و با استفاده از نتایج به دست آمده، نقایص برطرف و پرسشنامه نهایی تنظیم شد.

جامعه آماری و جمعیت نمونه

جامعه آماری پژوهش حاضر، شامل همه دانشجویان دانشگاه تبریز می‌شود که تعداد آن‌ها بر اساس آخرین آمار ۱۸۰۶۵ نفر است. از آنجا که به طور طبیعی امکان مطالعه دیدگاه‌های همه ساکنان وجود نداشت، از شیوه «نمونه‌گیری» برای تبیین نظریه‌های افراد مورد بررسی استفاده شده است و بر اساس آن تعدادی از افراد (۳۷۶ نفر) که معرف جامعه آماری تشخیص داده شدند، به عنوان نمونه انتخاب و مطالعه شدند. با توجه به گستردگی میزان جامعه آماری و عدم امکان دسترسی به همه اعضای جامعه، باید تعدادی از افراد را که معرف جامعه کل باشند، به عنوان حجم نمونه انتخاب کنیم. در پژوهش حاضر با استفاده از فرمول کوکران به استخراج حجم نمونه پرداختیم که نمونه ما ۳۷۶ نفر است.

$$n = \frac{\frac{t^2 pq}{d^2}}{1 + \frac{1}{N} \left(\frac{t^2 pq}{d^2} - 1 \right)}$$

$$N = 18065 \quad t = 1/96 \quad P = 0/5 \quad Q = 0/5 \quad d = 0/05$$

$$n = \frac{\frac{(1/96)^2 \times (0/5)(0/5)}{(0/05)^2}}{1 + \frac{1}{18065} \left(\frac{(1/96) \times (0/5)(0/5)}{(0/05)^2} - 1 \right)} = 376$$

روش نمونه گیری در پژوهش حاضر سهمیه ای و تصادفی است. بدین صورت که در هر دانشکده به تناسب جمعیت، نمونه نهایی به صورت تصادفی انتخاب گردید. پس از گردآوری داده ها تجزیه و تحلیل آن ها با استفاده از نرم افزار آماری اس پی اس انجام شد و برای آزمون فرضیات، تست های آماری متناسب با هر فرضیه به کار گرفته شد. برای اطمینان از اعتبار پرسشنامه آرای استادان و کارشناسان مربوط، مورد توجه قرار گرفت. همچنین از آزمون آلفای کرونباخ برای پایایی پرسشنامه استفاده گردید که بر اساس ضریب آلفا ضریب پایایی همه متغیرها بیشتر از ۰/۷ است.

۶. تعریف مفهومی و عملیاتی متغیرها:

۶.۱. متغیرهای مستقل

- دینداری

تعریف مفهومی: «دین» در لغت به معنای قید و بند، التزام، تعهد، تکریم، تقدس و شریعت، مذهب، ورع و پاداش انقیاد، خضوع، پیروی، تسلیم و جزاست. دین در اصطلاح، عبارت است از: اعتقاد به قوای لاهوتی و ماوراءالطبیعی و رعایت سلسله قواعد اخلاقی حقوقی و سیاسی اقتصادی و اجتماعی در زمینه ارتباط با خود، سایر بندگان و خدا و انجام مناسک عبادی برای کسب تقرب خالق و جلب رضایت او به منظور تعالی روح. دینداری به معنای التزام عملی و ذهنی به باورهای دینی است. به عبارت دیگر پیروی پیروان دین از آن و زیرمجموعه های آن است (احمدی، ۱۳۸۸: ۲۰ - ۱۹).

تعریف عملیاتی: دینداری در پژوهش حاضر با سه شاخص پیامدی، مناسکی و اعتقادی مورد سنجش قرار گرفته است.

- اعتماد اجتماعی

تعریف مفهومی: اعتماد اجتماعی مفهومی است که در فرایند روابط اجتماعی بین افراد و سازمان‌های اجتماع با همدیگر تبلور می‌یابد. آنتونی گیدنز اعتماد را اطمینان یا اتکاء بر ماهیت یا خاصیت شخصی یا صحت گفته‌ای تعریف می‌کند (حیدرآبادی، ۱۳۸۹: ۵۳). به اعتقاد پاتنام، اعتماد سبب ایجاد انجمن‌های داوطلبانه و دو طرفه می‌شود و این وضعیت نیز باعث تقویت و ایجاد اعتماد می‌گردد (یوسفوند و همکاران، ۱۳۸۵: ۸۵).

تعریف عملیاتی: اعتماد غیررسمی، اعتماد تعمیم‌یافته و اعتماد رسمی، شاخص‌های اعتماد اجتماعی در پژوهش حاضر است.

- نوع تربیت در خانواده

تعریف مفهومی: خانواده دموکراتیک: خانواده دموکراتیک خانواده‌ای است که در آن آزادی معقول همراه با احترام متقابل وجود دارد و ضوابط و قوانین حاکم بر آن موجب بقاء خانواده می‌گردد و همه اعضای خانواده در تصمیم‌گیری‌ها مشارکت دارند (قاسمی و کاظمی، ۱۳۸۷: ۲۰۰). خانواده استبدادی: خانواده استبدادی خانواده‌ای است که روابط نابرابر قدرت در آن حاکم است و مصالح خانواده بر اساس دیدگاه فرد حاکم تعیین می‌گردد (قاسمی و کاظمی، ۱۳۸۷: ۲۰۰).

تعریف عملیاتی: تربیت در خانواده از نوع دموکراتیک و استبدادی است.

- رسانه‌های جمعی داخلی

تعریف مفهومی: رسانه وسیله‌ای است که فرستنده با کمک آن، معنا و مفهوم مورد نظر خود (پیام) را به گیرنده منتقل می‌کند. به عبارت دیگر، رسانه، وسیله حامل پیام از فرستنده به گیرنده است. کتاب، روزنامه، مجله، عکس، فیلم، نوار صوتی و تصویری، رادیو، تلویزیون و ماهواره و غیره نمونه‌هایی از رسانه هستند (تیموری، ۱۳۷۷: ۱۰).

تعریف عملیاتی: رسانه‌های جمعی دو دسته رسانه‌های دیداری و شنیداری را تشکیل می‌دهند.

- مشارکت اجتماعی

تعریف مفهومی: از دیدگاه جامعه‌شناسی «باید بین مشارکت به عنوان عمل و تعهد (عمل مشارکت) و به عنوان حالت یا وضع (امر شرکت کردن) تمایز قائل گردید. مشارکت در معنای اول، شرکت فعالانه در گروه را می‌رساند و به فعالیت اجتماعی انجام شده نظر دارد و در معنای دوم از تعلق گروهی خاص و داشتن سهمی در هستی آن خبر می‌دهد» (بیرو، ۱۳۷۰: ۲۵۷).

تعریف عملیاتی: مشارکت اجتماعی دارای دو شاخص مشارکت رسمی و غیررسمی است.

- پایگاه اقتصادی

تعریف مفهومی: پایگاه اقتصادی، پایگاهی است که فرد در میان گروه دارد یا به مرتبه اقتصادی گروهی در مقایسه با سایر گروه‌ها گفته می‌شود. به بیان دیگر، موقعیتی که فرد یا خانواده با ارجاع به استانداردهای میانگین رایج درباره درآمد مؤثر و دارایی‌های مادی به دست می‌آورد (کوئن، ۱۳۸۳، ۲۴۵).

تعریف عملیاتی: میزان درآمد و مالکیت، شاخص‌های پایگاه اقتصادی هستند.

۶. ۲. متغیر وابسته

- نگرش به کرسی‌های آزاداندیشی

تعریف مفهومی: کرسی آزاداندیشی نشستی است که در آن به صورت آزاد، نظام‌مند، محترمانه، عقلایی، منطقی و شجاعانه، در یکی از قالب‌های مندرج در ذیل، درباره موضوعی معین و از پیش اعلام‌شده، به اظهارنظر، پرسش و پاسخ عمیق، گفت‌وگو، تبادل و تضارب آراء، همراه با استدلال و ارائه مستندات پرداخته می‌شود (نعمتی، ۱۳۹۱: ۴۱).

تعریف عملیاتی: نگرش به کرسی‌های آزاداندیشی با سه شاخص نگرش به تأثیر بر تولیدات علمی و نقادانه، نگرش به تأثیر بر تفکر و اخلاق اسلامی و نگرش کلی به آزاداندیشی مورد سنجش قرار گرفته است.

۳.۶. تجزیه و تحلیل آماری

۳.۶.۱. آمار توصیفی

یافته‌های مربوط به متغیر استفاده از رسانه‌ها نشان می‌دهد که بیشترین تعداد پاسخگویان (۳۹/۱۱) میزان استفاده از رسانه‌های جمعی داخلی را در حد زیادی بیان کرده‌اند. کم‌ترین تعداد پاسخگویان (۵/۳۱) نیز میزان استفاده از رسانه‌های جمعی داخلی را کم مطرح کرده‌اند. همچنین میانگین کل استفاده از رسانه‌های جمعی نشان می‌دهد که پاسخگویان میزان استفاده از رسانه‌های جمعی داخلی را بسیار بیشتر از حد متوسط و نزدیک به زیاد ($x=3/78$) دانسته‌اند.

یافته‌های مربوط به متغیر پایگاه اقتصادی نشان می‌دهد که بیشترین تعداد پاسخگویان (۳۳/۲۵) میزان پایگاه اقتصادی خود را در حد متوسطی بیان کرده‌اند. کم‌ترین تعداد پاسخگویان (۱۱/۱۸) نیز پایگاه اقتصادی خود را بسیار پایین مطرح کرده‌اند. همچنین میانگین کل پایگاه اقتصادی نشان می‌دهد که پاسخگویان پایگاه اقتصادی خود را کمی بالاتر از حد متوسط ($x=3/26$) دانسته‌اند.

یافته‌های مربوط به متغیر نوع روابط خانواده نشان می‌دهد که بیشترین تعداد پاسخگویان (۳۴،۳۱) دارای سطح متوسطی از تربیت دموکراتیک هستند. کمترین تعداد پاسخگویان (۵،۸۶) نیز دارای سطح بسیار کمی از تربیت دموکراتیک هستند. میانگین کلی نشان می‌دهد که دموکراتیک بودن روابط در خانواده در میان پاسخگویان بیشتر از حد متوسط (۳/۴۵) است.

یافته‌های مربوط به متغیر مشارک اجتماعی نشان می‌دهد که بیشترین تعداد پاسخگویان (۲۸/۴۶) دارای سطح متوسطی از مشارکت اجتماعی هستند. کمترین تعداد پاسخگویان (۸/۲۴) نیز دارای سطح بسیار کمی از مشارکت اجتماعی هستند. میانگین مشارکت اجتماعی در میان پاسخگویان بالاتر از حد متوسط (۳/۵۱) است.

براساس یافته‌های مربوط به متغیر اعتماد اجتماعی، بیشترین تعداد پاسخگویان (۳۲/۷۲) دارای سطح متوسطی از اعتماد اجتماعی هستند. کمترین تعداد پاسخگویان (۱۰/۶۴) نیز دارای سطح بسیار کمی از اعتماد اجتماعی هستند. میانگین اعتماد اجتماعی در میان پاسخگویان در حد متوسط (۳/۰۹) است.

یافته‌های مربوط به متغیر دینداری نشان می‌دهد که بیشترین تعداد پاسخگویان (۲۸/۴۶) دارای سطح متوسطی از دینداری هستند. کمترین تعداد پاسخگویان (۸/۲۴) نیز دارای سطح خیلی پایینی از دینداری هستند. میانگین دینداری در میان پاسخگویان بالاتر از حد متوسط (۳/۵۱) است.

یافته‌های مربوط به متغیر انسجام اجتماعی نشان می‌دهد که بیشترین تعداد پاسخگویان (۳۷/۲۴) دارای سطح متوسطی از انسجام اجتماعی هستند. کمترین تعداد پاسخگویان (۵/۱۴) نیز دارای انسجام اجتماعی بسیار کمی هستند. میانگین انسجام اجتماعی در میان پاسخگویان بالاتر از حد متوسط (۳/۴۷) است.

یافته‌های مربوط به متغیر نگرش به کرسی‌های آزاداندیشی نشان می‌دهد که بیشترین تعداد پاسخگویان (۳۶/۷۱) به میزان متوسطی به کرسی‌های آزاداندیشی نگرش مثبت دارند. کمترین تعداد پاسخگویان (۴/۲۵) نیز به میزان بسیار کمی به کرسی‌های آزاداندیشی نگرش مثبت دارند. میانگین کلی پاسخگویان نشان می‌دهد که نگرش آن‌ها به مثبت بودن کرسی‌های آزاداندیشی در حد متوسط (۳/۵۱) است.

۲.۳.۶. آمار استنباطی

آزمون کولموگروف - اسمیرنوف

داده‌ها از توزیع نرمال برخوردارند: H_0

داده‌ها از توزیع نرمال برخوردار نیستند: H_1

جدول ۱. آزمون کولموگروف - اسمیرنوف برای تعیین نرمال بودن متغیرهای پژوهش

نگرش به کرسی‌های آزاداندیشی	دینداری	پایگاه اقتصادی	اعتماد اجتماعی	مشارکت اجتماعی	نوع تربیت در خانواده	رسانه‌های جمعی داخلی	مؤلفه‌های پژوهش
۳۷۶	۳۷۶	۳۷۶	۳۷۶	۳۷۶	۳۷۶	۳۷۶	تعداد
۳/۰۶	۳/۵۱	۳,۲۶	۳,۰۹	۳,۵۱	۳,۴۵	۳,۷۸	میانگین پارامترهای نرمال
۰/۸۹	.۹۲	۱,۱۱	.۹۶	۰/۹۹	۱,۷۱	.۹۴	انحراف معیار
۲,۱۲	۲,۴۴	۲,۶۲	۲,۵۹	۲,۵۶	۱,۷۴	۰,۸۰۹	مقادیر کولموگروف - اسمیرنوف
.۱۳۴	.۱۴۸	.۱۶۳	۲۷۱.	۱۴۵.	۰,۰۶۹	۰,۰۸۳	سطح معناداری (دو دامنه)

با توجه به جدول ۱ می‌توان گفت از آنجا که مقادیر سطح معناداری همه متغیرهای پژوهش بیشتر از ۵ درصد است، توزیع نرمال است. پس می‌توانیم در تحلیل فرضیه‌های پژوهش از آزمون‌های پارامتریک استفاده کنیم.

آزمون فرضیه‌ها

آزمون فرضیه ۱

برای آزمون این فرضیه از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است.

جدول ۲. ضریب همبستگی استفاده از رسانه‌های جمعی داخلی و نگرش به کرسی‌های آزاداندیشی

نگرش به کرسی‌های آزاداندیشی		
۰/۲۶	شدت رابطه	
۰/۰۰۰	سطح معناداری	رسانه‌های جمعی داخلی
۳۷۶	تعداد	

با توجه به مقدار معناداری (sig) محاسبه شده بین دو دامنه که برابر با ۰/۰۰۰ است و از آنجایی که این عدد کوچک‌تر از ۵ درصد است، بنابراین، بین دو متغیر استفاده دانشجویان از رسانه‌های جمعی داخلی و نگرش آن‌ها به کرسی‌های آزاداندیشی ارتباط معناداری وجود دارد. همچنین با توجه به شدت همبستگی به دست آمده که برابر با ۰/۲۶ است، همبستگی مثبت، با شدت متوسط و با جهت مستقیم بین دو متغیر استفاده از رسانه‌های جمعی داخلی و نگرش به کرسی‌های آزاداندیشی وجود دارد؛ بدین صورت که هر چه استفاده دانشجویان از رسانه‌های جمعی داخلی بیشتر باشد، نگرش آن‌ها به کرسی‌های آزاداندیشی مثبت‌تر می‌شود. بدین ترتیب، فرضیه (۱) پژوهش حاضر تأیید می‌شود.

آزمون فرضیه ۲

برای آزمون این فرضیه از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است.

جدول ۳. ضریب همبستگی نوع تربیت دانشجویان در خانواده و نگرش به کرسی‌های آزاداندیشی

نگرش به کرسی‌های آزاداندیشی		
۰/۱۶	شدت رابطه	
۰/۱۷۱	سطح معناداری	نوع تربیت دانشجویان در خانواده
۳۷۶	تعداد	

با توجه به میزان معناداری (sig) محاسبه شده بین دو دامنه که برابر با ۰/۰۷۱ است و از آنجا که این عدد بزرگ‌تر از ۵ درصد است، بین دو متغیر نوع تربیت دانشجویان در خانواده و نگرش

آن‌ها به کرسی‌های آزاداندیشی ارتباط معناداری وجود ندارد. بدین ترتیب، فرضیه (۲) پژوهش حاضر رد می‌شود.

آزمون فرضیه ۳

برای آزمون این فرضیه از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است.

جدول ۴. ضریب همبستگی مشارکت اجتماعی و نگرش به کرسی‌های آزاداندیشی

نگرش به کرسی‌های آزاداندیشی		
۰/۳۱	شدت رابطه	
۰/۰۰۰	سطح معناداری	مشارکت اجتماعی
۳۷۶	تعداد	

با توجه به مقدار معناداری (sig) محاسبه شده بین دو دامنه که برابر با ۰/۰۰۰ است و از آنجایی که این عدد کوچک‌تر از ۵ درصد است، بین دو متغیر مشارکت اجتماعی دانشجویان و نگرش آن‌ها به کرسی‌های آزاداندیشی ارتباط معناداری وجود دارد. همچنین با توجه به شدت همبستگی به دست آمده که برابر با ۰/۳۱ است، همبستگی مثبت، با شدت متوسط و با جهت مستقیم بین دو متغیر مشارکت اجتماعی و نگرش به کرسی‌های آزاداندیشی وجود دارد. بدین صورت که هر چه مشارکت اجتماعی دانشجویان بیشتر باشد، نگرش آن‌ها به کرسی‌های آزاداندیشی مثبت‌تر می‌شود. بدین ترتیب، فرضیه (۴) پژوهش حاضر تأیید می‌شود.

آزمون فرضیه ۴

برای آزمون این فرضیه از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است.

جدول ۵. ضریب همبستگی پایگاه اقتصادی و نگرش به کرسی‌های آزاداندیشی

نگرش به کرسی‌های آزاداندیشی		
۰/۱۸	شدت رابطه	
۰/۰۰۱	سطح معناداری	پایگاه اقتصادی
۳۷۶	تعداد	

با توجه به مقدار معناداری (sig) محاسبه شده بین دو دامنه که برابر با ۰/۰۰۱ است و از آنجایی که این عدد کوچک‌تر از ۵ درصد است، بین دو متغیر پایگاه اقتصادی دانشجویان و

نگرش آن‌ها به کرسی‌های آزاداندیشی ارتباط معناداری وجود دارد. همچنین با توجه به شدت همبستگی به دست آمده که برابر با $0/18$ است، همبستگی مثبت، با شدت ضعیف و با جهت مستقیم بین دو متغیر پایگاه اقتصادی و نگرش به کرسی‌های آزاداندیشی وجود دارد. بدین صورت که هر چه سطح اقتصادی دانشجویان بالاتر باشد، نگرش آن‌ها به کرسی‌های آزاداندیشی مثبت‌تر می‌شود. بدین ترتیب، فرضیه (۴) پژوهش حاضر تأیید می‌شود.

آزمون فرضیه ۵

برای آزمون این فرضیه از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است.

جدول ۶. ضریب همبستگی اعتماد اجتماعی و نگرش به کرسی‌های آزاداندیشی

نگرش به کرسی‌های آزاداندیشی		
۰/۳۴	شدت رابطه	
۰/۰۰۰	سطح معناداری	اعتماد اجتماعی
۳۷۶	تعداد	

با توجه به مقدار معناداری (sig) محاسبه شده بین دو دامنه که برابر با $0/000$ است و از آنجایی که این عدد کوچک‌تر از ۵ درصد است، بین دو متغیر اعتماد اجتماعی دانشجویان و نگرش آن‌ها به کرسی‌های آزاداندیشی ارتباط معناداری وجود دارد. همچنین با توجه به شدت همبستگی به دست آمده که برابر با $0/34$ است، همبستگی مثبت، با شدت متوسط و با جهت مستقیم بین دو متغیر اعتماد اجتماعی و نگرش به کرسی‌های آزاداندیشی وجود دارد. بدین صورت که هر چه اعتماد اجتماعی دانشجویان بیشتر باشد، نگرش آن‌ها به کرسی‌های آزاداندیشی مثبت‌تر می‌شود. بدین ترتیب، فرضیه ۵ پژوهش حاضر تأیید می‌شود.

آزمون فرضیه ۶

برای آزمون این فرضیه از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است.

جدول ۷. ضریب همبستگی دینداری و نگرش به کرسی های آزاداندیشی

نگرش به کرسی های آزاداندیشی		
۰/۳۹	شدت رابطه	
۰/۰۰۰	سطح معناداری	دینداری
۳۷۶	تعداد	

با توجه به مقدار معناداری (sig) محاسبه شده بین دو دامنه که برابر با ۰/۰۰۰ است و از آنجایی که این عدد کوچکتر از ۵ درصد است، بین دو متغیر دینداری دانشجویان و نگرش آن‌ها به کرسی های آزاداندیشی ارتباط معناداری وجود دارد. همچنین با توجه به شدت همبستگی به دست آمده که برابر با ۰/۳۹ است، همبستگی مثبت، با شدت متوسط و با جهت مستقیم بین دو متغیر دینداری و نگرش به کرسی های آزاداندیشی وجود دارد؛ بدین صورت که هرچه دینداری دانشجویان بیشتر باشد، نگرش آن‌ها به کرسی های آزاداندیشی مثبت تر می شود. بدین ترتیب، فرضیه (۶) پژوهش حاضر تأیید می شود.

آزمون فرضیه ۷

برای آزمون این فرضیه از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است.

جدول ۸. ضریب همبستگی انسجام اجتماعی و نگرش به کرسی های آزاداندیشی

نگرش به کرسی های آزاداندیشی		
۰/۲۱	شدت رابطه	
۰/۰۰۰	سطح معناداری	انسجام اجتماعی
۳۷۶	تعداد	

با توجه به مقدار معناداری (sig) محاسبه شده بین دو دامنه که برابر با ۰/۰۰۰ است و از آنجایی که این عدد کوچکتر از ۵ درصد است، بین دو متغیر انسجام اجتماعی دانشجویان و نگرش آن‌ها به کرسی های آزاداندیشی ارتباط معناداری وجود دارد. همچنین با توجه به شدت همبستگی به دست آمده که برابر با ۰/۲۱ است، همبستگی مثبت، با شدت متوسط و با جهت مستقیم بین دو متغیر انسجام اجتماعی و نگرش به کرسی های آزاداندیشی وجود دارد. بدین صورت که هر چه انسجام اجتماعی دانشجویان بیشتر باشد، نگرش آن‌ها به کرسی های آزاداندیشی مثبت تر می شود. بدین ترتیب، فرضیه (۸) پژوهش حاضر تأیید می شود.

– سهم هریک از مؤلفه‌های پژوهش برای پیش‌بینی نگرش دانشجویان به کرسی‌های آزاداندیشی در دانشگاه چه میزان است؟

متغیرهای پیش‌بین	B	B	t	sig	VIF	Tol	R	R ²	F	DW
مقدار ثابت	.۲۹۱	-	۲,۹۵	.۰۰۴	۱,۲۷	.۷۸۵				
مشارکت اجتماعی	.۴۰۴	.۳۰۷	۳,۴۷	.۰۰۲۰	۲,۲۵	.۸۴۶				
دینداری	.۴۴۴	.۴۰۵	۳,۹۸	.۰۰۰	۱,۸۷	.۷۷۳				
رسانه‌های جمعی داخلی	.۲۳۳	.۲۶۸	۲,۵۷	.۰۱۲	۱,۴۴	.۷۷۶	.۶۱	.۳۷	۲۱,۹۸	۱,۸۸
اعتماد اجتماعی	.۳۲۱	.۳۲۶	۳,۸۸	.۰۰۰	۱,۷۷	.۲۷۸				
پایگاه اقتصادی	.۲۱۷	.۱۸۵	۲,۳۳	.۰۲۱	۱,۱۹	.۵۱۴				
انسجام اجتماعی	.۳۱۲	.۲۱۵	۲,۴۶	.۰۱۸	۱,۲۸	.۳۲۴				

DW: Durbin-Watson, Tol: Tolerance, VIF: Variance inflation factor

متغیر وابسته: نگرش دانشجویان به کرسی‌های آزاداندیشی

برای بررسی بهترین تبیین‌کننده نگرش دانشجویان به کرسی‌های آزاداندیشی، از رگرسیون چندگانه استفاده شد. بنابراین مدلی به شرح جدول فوق تشکیل شده است که در آن متغیر ملاک، نگرش دانشجویان به کرسی‌های آزاداندیشی و متغیر پیش‌بین مؤلفه‌های اجتماعی و فرهنگی است. در مدل مذکور، آماره دوربین واتسون در وضعیت مناسب قرار دارد. همچنین تحلیل واریانس رگرسیون که بیانگر استقلال خطاهاست، برای کل مدل معنادار و برابر با ۲۱/۹۸ است. همچنین نبود هم‌خطی چندگانه توسط دو شاخص عامل تورم واریانس و تولرانس مورد بررسی قرار گرفت و مشخص گردید که مقادیر عامل تورم واریانس و تولرانس در پایین‌تر از دامنه مشخص شده (مقادیر کمتر از ۱۰ شاخص عامل تورم واریانس و مقادیر کمتر از ۱ برای شاخص تولرانس، برای تشکیل مدل مناسب است) هستند. بنابراین میان متغیرهای مستقل هم‌خطی وجود ندارد. با عنایت به مجموع بررسی‌های انجام شده، می‌توان تناسب داده‌ها برای اجرای مدل رگرسیونی مناسب و نتایج به دست‌آمده را معتبر دانست. بنابراین، متغیرهای پیش‌بین به عنوان متغیرهای توجیه‌کننده نگرش دانشجویان به کرسی‌های آزاداندیشی معرفی می‌شوند.

مدل رگرسیون: بر اساس یافته‌های پژوهش، همه مؤلفه‌های مدل، دارای مقادیر t بیشتر از ۲ و مقدار سطح معنی‌داری کمتر از ۵ درصد هستند. بنابراین متغیرهای فوق پیش‌بینی‌کننده نگرش دانشجویان به کرسی‌های آزاداندیشی هستند. در این مدل قوی‌ترین پیش‌بینی‌کننده، متغیر دینداری است که مقدار تأثیر آن برابر با ۰/۴۰۵ است ($\beta=0.405$). شایان ذکر است که همبستگی چندگانه متغیرهای پیش‌بین با نگرش دانشجویان به کرسی‌های آزاداندیشی نسبتاً قوی ($R=0.61$) است. همچنین متغیرهای پژوهش به طور کلی توانسته‌اند به میزان ۰/۳۷ تغییرات متغیر نگرش دانشجویان به کرسی‌های آزاداندیشی را به طور معنی‌داری تبیین کنند ($R^2=0.37$).

۷. نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش حاضر به شرح زیر است:

فرضیه ۱: بین میزان استفاده دانشجویان از رسانه‌های جمعی داخلی و نگرش آن‌ها به کرسی‌های آزاداندیشی رابطه وجود دارد.

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که بین دو متغیر استفاده دانشجویان از رسانه‌های جمعی داخلی و نگرش آن‌ها به کرسی‌های آزاداندیشی ارتباط معناداری وجود دارد. همچنین با توجه به شدت همبستگی به دست آمده که برابر با ۰/۲۶ است، همبستگی مثبت، با شدت متوسط و با جهت مستقیم بین دو متغیر استفاده از رسانه‌های جمعی داخلی و نگرش به کرسی‌های آزاداندیشی وجود دارد؛ بدین صورت که هر چه استفاده دانشجویان از رسانه‌های جمعی داخلی بیشتر باشد، نگرش آن‌ها به کرسی‌های آزاداندیشی مثبت‌تر می‌شود.

یافته‌های پژوهش حاضر مبتنی بر ارتباط میان استفاده دانشجویان از رسانه‌های جمعی داخلی و نگرش آن‌ها به کرسی‌های آزاداندیشی بر مبنای نظریه‌های توسعه با نظریه لرنر همخوانی دارد. لرنر، معتقد است که فرد نوگرا که برخوردار از سواد، شهرنشینی، وسایل ارتباط جمعی و همدلی است، بیشترین میزان اندیشه نوگرایی را دارد، و بر عکس فرد سنتی که فاقد هر یک از متغیرهای یادشده است، پایین‌ترین میزان اندیشه نوگرایی را دارد، بنابراین با ورود متغیرهای فوق در جوامع سنتی می‌توان آن‌ها را به سمت نوگرایی و تجدد کشاند، و شاید به همین علت باشد که همه برنامه‌های نوسازی در آغاز راه، خود را مشغول تحقق چنین متغیرهایی در جوامع سنتی می‌کنند، بدون اینکه به بافت و ساختار دقیق این جوامع توجه داشته باشند و عناصر جدید را در ساختارهای آن‌ها مورد شناسایی و بازسازی قرار دهند.

فرضیه ۲: بین نوع تربیت دانشجویان در خانواده و نگرش آن‌ها به کرسی‌های آزاداندیشی رابطه وجود دارد.

با توجه به مقدار معناداری (sig) محاسبه شده بین دو دامنه که برابر با ۰/۰۷۱ است و از آنجایی این عدد بزرگ‌تر از ۵ درصد است، بین دو متغیر نوع تربیت دانشجویان در خانواده و نگرش آن‌ها به کرسی‌های آزاداندیشی ارتباط معناداری وجود ندارد. بدین ترتیب، فرضیه شماره ۲ پژوهش حاضر رد می‌شود.

فرضیه ۳: بین میزان مشارکت اجتماعی دانشجویان و نگرش آن‌ها به کرسی‌های آزاداندیشی رابطه وجود دارد.

یافته‌های پژوهش حاضر بیانگر ارتباط دو متغیر مشارکت اجتماعی دانشجویان و نگرش آن‌ها به کرسی‌های آزاداندیشی است. همچنین با توجه به شدت همبستگی به دست آمده که برابر با ۰/۳۱ است، همبستگی مثبت، با شدت متوسط و با جهت مستقیم بین دو متغیر مشارکت اجتماعی و نگرش به کرسی‌های آزاداندیشی وجود دارد؛ بدین صورت که هر چه مشارکت اجتماعی دانشجویان بیشتر باشد، نگرش آن‌ها به کرسی‌های آزاداندیشی مثبت‌تر می‌شود.

یافته‌های پژوهش حاضر مبنی بر ارتباط بین مشارکت اجتماعی و نگرش به کرسی‌های آزاداندیشی مبتنی بر نظریه توسعه با نظریه اینگلس و اسمیت همخوان است. اینگلس و اسمیت در فرایند نوسازی سه متغیر آموزش و پرورش، وسایل ارتباط جمعی و کار در کارخانه را دارای بیشترین اهمیت در نظر گرفتند و بیان کردند جامعه‌ای مدرن و توسعه‌یافته محسوب می‌شود که در آن صنعت در سطح گسترده، شهرنشینی وسیع، وسایل حمل و نقل سریع، استفاده از وسایل ارتباط جمعی به وفور و سازمان‌های آموزشی همراه با سطح بالایی از فرهنگ وجود داشته است (سیف زاده، ۱۳۸۸: ۱۱۹). اما بین نوع تربیت خانواده و کرسی‌های آزاداندیشی با نظریه اینگلس و اسمیت همخوانی وجود ندارد.

فرضیه ۴: بین میزان پایگاه اقتصادی دانشجویان و نگرش آن‌ها به کرسی‌های آزاداندیشی رابطه وجود دارد.

یافته‌های پژوهش حاضر بیانگر ارتباط معنادار دو متغیر پایگاه اقتصادی دانشجویان و نگرش آن‌ها به کرسی‌های آزاداندیشی است. همچنین با توجه به شدت همبستگی به دست آمده که برابر با ۰/۱۸ است، همبستگی مثبت، با شدت ضعیف و با جهت مستقیم بین دو متغیر پایگاه اقتصادی و نگرش به کرسی‌های آزاداندیشی وجود دارد؛ بدین صورت که هر چه پایگاه

اقتصادی دانشجویان بیشتر باشد، نگرش آنها به کرسی های آزاداندیشی مثبت تر می شود. یافته های پژوهش حاضر همخوان با نظریه مک کله لند است.

فرضیه ۵: بین میزان اعتماد اجتماعی دانشجویان و نگرش آنها به کرسی های آزاداندیشی رابطه وجود دارد.

یافته های پژوهش حاضر بیانگر ارتباط معنادار دو متغیر اعتماد اجتماعی دانشجویان و نگرش آنها به کرسی های آزاداندیشی ارتباط معناداری وجود دارد. همچنین با توجه به شدت همبستگی به دست آمده که برابر با $0/34$ است، همبستگی مثبت، با شدت متوسط و با جهت مستقیم بین دو متغیر اعتماد اجتماعی و نگرش به کرسی های آزاداندیشی وجود دارد؛ بدین صورت که هر چه اعتماد اجتماعی دانشجویان بیشتر باشد، میزان نگرش آنها به کرسی های آزاداندیشی مثبت تر می شود.

فرضیه ۶: بین میزان دینداری دانشجویان و نگرش آنها به کرسی های آزاداندیشی رابطه وجود دارد.

بر اساس یافته های پژوهش، بین دو متغیر دینداری دانشجویان و نگرش آنها به کرسی های آزاداندیشی ارتباط معناداری وجود دارد. همچنین با توجه به شدت همبستگی به دست آمده که برابر با $0/39$ است، همبستگی مثبت، با شدت متوسط و با جهت مستقیم بین دو متغیر دینداری و نگرش به کرسی های آزاداندیشی وجود دارد؛ بدین صورت که هر چه دینداری دانشجویان بیشتر باشد، نگرش آنها به کرسی های آزاداندیشی مثبت تر می شود.

فرضیه ۷: بین میزان انسجام اجتماعی دانشجویان و نگرش آنها به کرسی های آزاداندیشی رابطه وجود دارد.

بر اساس یافته های پژوهش، بین دو متغیر انسجام اجتماعی دانشجویان و نگرش آنها به کرسی های آزاداندیشی ارتباط معناداری وجود دارد. همچنین با توجه به شدت همبستگی به دست آمده که برابر با $0/21$ است، همبستگی مثبت، با شدت متوسط و با جهت مستقیم بین دو متغیر انسجام اجتماعی و نگرش به کرسی های آزاداندیشی وجود دارد؛ بدین صورت که هر چه انسجام اجتماعی دانشجویان بیشتر باشد، نگرش آنها به کرسی های آزاداندیشی مثبت تر می شود. یافته های پژوهش حاضر مبنی بر ارتباط بین متغیرهای دینداری، اعتماد اجتماعی و انسجام اجتماعی با تئوری راجرز همخوان است. به نظر راجرز عناصر خرده فرهنگ دهقانی، عناصری هستند که مانع نوآوری و پذیرش تغییرات در جوامع روستایی می شوند و به تعبیری مانع تجدد

و نوسازی هستند. این عناصر عبارت‌اند از: عدم اعتماد متقابل در روابط شخصی، فقدان نوآوری، تقدیر گرایی، پایین بودن سطح آرزوها و تمایلات، عدم توانایی چشم پوشی از منافع آنی به خاطر منافع آتی، عدم توجه به عنصر و اهمیت زمان، خانواده گرایی، وابستگی به قدرت دولت، محلی گرایی و فقدان همدلی.

پیشنهاد‌های اجرایی

- با توجه به ارتباط بین میزان استفاده دانشجویان از رسانه‌های جمعی داخلی و نگرش آن‌ها به کرسی‌های آزاداندیشی پیشنهاد می‌شود رسانه‌های داخلی برنامه‌های متنوعی را در زمینه کرسی‌های آزاداندیشی به نمایش بگذارند. همچنین رسانه‌های داخلی باید در تولید برنامه‌ها به قدری با قدرت عمل کند که تأثیرپذیری عملی داشته باشد. رسانه می‌تواند در قالب‌های جذاب مانند مناظره و گفت‌وگو به بیان دیدگاه‌های مختلف بپردازد و آن‌ها را در جامعه نشر دهد.

- با توجه به ارتباط میان میزان مشارکت اجتماعی دانشجویان و نگرش آن‌ها به کرسی‌های آزاداندیشی باید شرایط و بسترهای مناسب برای سوق دادن دانشجویان به درگیر شدن در رویدادهای اجتماعی ایجاد شود. ظاهراً یکی از شیوه‌های مناسب این است که به گسترش سازمان‌ها و انجمن‌های داوطلبانه و غیردولتی بهای بیشتری داده شود. برنامه‌ریزان جامعه باید موانع قانونی و ساختاری بر سر راه توسعه چنین سازمان‌هایی را در حد امکان از پیش‌رو بردارند و حمایت‌های لازم و مکفی را به این سازمان‌ها مبذول دارند تا افراد علاقه‌مند، انگیزه بیشتری برای عضویت در این سازمان‌ها داشته باشند. این عضویت می‌تواند به مشارکت هر چه بیشتر افراد کمک کند.

- با توجه به ارتباط میان میزان اعتماد اجتماعی دانشجویان و نگرش آن‌ها به کرسی‌های آزاداندیشی باید تلاش گردد سطح اعتماد اجتماعی در جامعه افزایش یابد. برای این منظور یکی از راهکارهای مناسب در این زمینه این است که مسئولین در حد امکان به وعده‌هایی که به غیربومیان می‌دهند، عمل نمایند که این امر باعث بهبود سطح اعتماد اجتماعی در جامعه می‌گردد. اعتماد اجتماعی بالا نتایج مفیدی برای جامعه دارد. از یک سو انگیزه مردم را برای مشارکت در سازمان‌ها و انجمن‌های داوطلبانه و نیز رویدادهای سیاسی افزایش

می دهد و از سوی دیگر به توسعه و تحکیم روابط و پیوندهای اجتماعی منجر می شود که نقش مهمی در ارتقاء گرایش به کرسی های آزاداندیشی افراد دارد.

- با توجه به ارتباط میان میزان دینداری دانشجویان و نگرش آنها به کرسی های آزاداندیشی باید تلاش گردد دینداری فقط در حد بعد اعتقادی باقی نماند و بعد مناسکی دین نیز مورد توجه و تأکید قرار گیرد.

- با توجه به ارتباط بین میزان انسجام اجتماعی دانشجویان و نگرش آنها به کرسی های آزاداندیشی باید توجه داشت که انسجام اجتماعی بیشتر در بین خانواده ها وجود دارد و در بین جامعه انسجام بسیار کمتر از خانواده هاست. بنابراین باید به تقویت مؤلفه های انسجام در سطح جامعه پرداخت.

- با توجه به ارتباط میان میزان پایگاه اقتصادی دانشجویان و نگرش آنها به کرسی های آزاداندیشی پیشنهاد می شود موقعیت های شغلی برای دانشجویان فراهم شود و وام های بلاعوض یا کم بهره به دانشجویان پرداخت گردد تا وضعیت اقتصادی آنها بهبود یابد.

منابع

- احمدی، یعقوب (۱۳۸۸)، وضعیت دینداری و نگرش به آینده دین در میان نسل ها مطالعه موردی شهر سنندج، معرفت فرهنگی اجتماعی، سال اول، شماره اول.
- ازکیا، مصطفی (۱۳۸۶)، جامعه شناسی توسعه، تهران: کیهان.
- بدیع، برتران (۱۳۷۶)، توسعه سیاسی، ترجمه احمد نقیبزاده، تهران: قومس.
- بشیری، حسین (۱۳۸۰)، موانع توسعه سیاسی در ایران، تهران: گام نو.
- پیران، پرویز (۱۳۸۳)، جهانی شدن: سیر تاریخی و ابعاد آن، مجلس و راهبرد، شماره ۴۳.
- تودارو، مایکل (۱۳۷۹)، توسعه اقتصادی در کشورهای جهان سوم، ترجمه غلامعلی فرجادی، تهران: کوهسار.
- تیموری، امیرحسین (۱۳۸۳)، سه دوره نخست مجلس شورای اسلامی، روزنامه شرق، ضمیمه شماره ۲۵۶.
- جیروند، عبدالله (۱۳۷۰)، توسعه اقتصادی (مجموعه عقاید)، تهران: انتشارات مولوی.
- حیدرآبادی، ابوالقاسم (۱۳۸۹)، اعتماد اجتماعی و عوامل اجتماعی-فرهنگی مؤثر بر آن (مطالعه موردی جوانان ۲۰ تا ۲۹ ساله استان مازندران)، جامعه شناسی مطالعات جوانان، دوره ۱، شماره ۱، تابستان.

- دیوب اس سی (۱۳۷۷)، **نوسازی و توسعه**، تهران: نشر قومس.
  - روشه، گی (۱۳۸۶)، **تغییرات اجتماعی**، ترجمه منصور وثوقی، تهران: نشر نی.
  - سیف زاده، سیدحسین (۱۳۸۸)، **مدرنیته و نظریه‌های جدید علم سیاست**، تهران: نشر میزان.
  - قاسمی، وحید و کاظمی، مهری (۱۳۸۷)، **تحلیلی جامعه شناختی بر نقش خانواده در میزان برخورداری از سرمایه اجتماعی**، علوم اجتماعی (دانشکده ادبیات و علوم انسانی مشهد)، دوره پنجم، شماره ۱، بهار و تابستان.
  - کازنو، ژان (۱۳۷۵)، **جامعه شناسی وسایل ارتباط جمعی**، ترجمه باقر ساروخانی و منوچهر محسنی، تهران: انتشارات اطلاعات.
  - کلانتری، عبدالحسین، روشنفکر، پیام و مقدمی سلیمی، فرشید (۱۳۹۳)، **توسعه اجتماعی: چشم انداز جهانی و وضعیت ایران**، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
  - کوئن، بروس (۱۳۸۳)، **میانی جامعه شناسی**، ترجمه رضا فاضل و غلامعباس توسلی، تهران: انتشارات سمت.
  - موسایی، میثم (۱۳۸۸)، **آموزش توسعه ای و توسعه پایدار**، راهبرد توسعه، شماره ۱۸.
  - نعمتی، لیلا (۱۳۹۰)، **آزاداندیشی؛ هدف یا وسیله؟** روزنامه رسالت، شماره ۷۴۵۶ به تاریخ ۹۰/۱۰/۲۱.
  - یوسفوند، حسن رضا و درستی، امیرعلی و حمیدیان، اکرم (۱۳۸۵)، **بررسی عوامل مؤثر بر اعتماد و سرمایه اجتماعی در دو شهر شهرضا و اصفهان**، مجموعه مقالات همایش منطقهای سرمایه اجتماعی، چالش‌ها و راه کارها، معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد دهقان.
- Eisenstadt, S. N (2005), "Multiple Modernities", *Daedalus*, 129 (1): 1-29.
  - Inglehart, Ronald and Wayne E. Baker (2000), *Modernization, cultural change, and the persistence of traditional values*, *American Sociological Review*, vol. 65, No. 1, (February)pp. 19- 51.
  - Kamaran, D (1992), *Aktuelle Theorien der Soziologie, Von Shmuel N. Eisenstadt bis zur Postmoderne*, München: Beck.
  - Pearson, K. R (2005), *Literaturwissenschaft und politische Kultur*, Eberhard Lammert zum 75. Geburtstag, Stuttgart/ Weimar: Metzler.